

Світлана Кравчук
студентка історичного факультету
Житомирського державного університету імені Івана Франка

**ПОГЛЯДИ Г.СЕНКЕВИЧА ПРО УКРАЇНУ ТА КОЗАЦТВО (У
ТВОРІ «ВОГНЕМ І МЕЧЕМ»)**

Як відомо, історія людства має багато моментів, які завжди привертали до себе увагу численних дослідників – науковців. В українській історії, поза сумнівом, таким періодом є козацька доба, особливо XVI – XVII ст. Дослідженням даної проблематики займалися і козацько-старшинські літописці як-то Роман Ракушка, Самійло Величко, Григорій Грабянка, літератори, мемуаристи, мандрівники, які неодноразово згадували козаків у своїх творах. Але феномен козацтва привертав до себе увагу не лише українських, а й польських авторів. Перш за все, це можна пояснити обставинами, що склались історично: тісний зв'язок двох народів – українського та польського, перебування наших земель у складі Речі Посполитої та безсумнівний вплив козацтва на долю цієї держави.

Особливо це стосується подій середини XVII ст. відносини поляків та українських козаків, які й раніше були сповнені багатьох протиріч, у цей період набули особливого загострення, у пошуках відповідей на тогочасні проблеми дослідники перебувають і досі.

Ці складні часи самовизначення нашої нації знайшли своє відображення і в художній літературі. Одним з найпомітніших творів є роман польського письменника Г.Сенкевича “Вогнем та мечем”. Завданням даного дослідження є аналіз образу українського козацтва у вищезгаданому творі. Об'єктом його є погляд на українське козацтво у польській історіографії. Предметом дослідження є відображення образу українського козацтва у творі Г.Сенкевича.

Але перш, ніж перейти до аналізу даного белетристичного твору,

потрібно згадати ті обставини, що вплинули на процес формування світогляду письменника. Оскільки кожен автор пише виходячи із власного досвіду та позиції, що сформувались протягом життя.

Генрік Сенкевич походив родом зі збіднілої польської шляхи. Ще в університеті він розпочав свою письменницьку діяльність. На формування його світогляду вплинуло не лише навчання, а й великий досвід подорожей країнами Європи та Америки, і, як наслідок, у нього сформувалася скептична думка про цивілізацію, що заснована на владі грошей, у поєднанні з щирим почуттям патріотизму до польської держави як до найціннішого явища [3]. У 80-х рр. XIX століття письменник почав цікавитись історією своєї країни. А на той час актуальними були саме роздуми над поділами Речі Посполитої кінця XVIII ст., внаслідок яких ця держава була ліквідована на багато років.

Польський народ всіляко прагнув відстояти право на власну державу, та шерг поразок у національних повстаннях (1830 – 1831 рр, 1863 – 1864 рр) змусив їх переосмислити та змінити методи боротьби. Так, перед інтелігенцією постало завдання: пробудити у поляків почуття патріотизму, знайти в історії приклади відданості Батьківщині. Крім того, інтенсивна русифікація спрямована російським царизмом у тому числі й проти поляків, спонукала до зміни методів підняття духу патріотизму. Тому Г. Сенкевич намагався показати читачеві силу національної єдності перед обличчям загрози [4].

Яскравим прикладом цього є його роман „Вогнем і мечем”(1883 р), у якому він не просто симпатизує польській шляхті, а й дещо ідеалізує її.

Для опису політичного та суспільного життя на українських землях, Г. Сенкевич використав твір Гійома Левассера де Боплана „Опис України”. Він і сам вказував, що користувався інформацією, запозиченою з нього [6]. Варто відмітити, що „Опис України” Г. Боплана на той час в українській та польській історіографіях вважався беззаперечним джерелом. Так, історик В.Антонович дав таку оцінку цьому твору: „Найбільша перевага записок Боплана в тому, що він, як чужоземець, не був особисто зацікавлений у

козацько-шляхетській суперечці і тому передає її мотиви цілком об'єктивно, без упередженої думки, щоб звеличити або принизити ту чи іншу сторону” [1].

Окремим питання є опис у романі Г. Сенкевича атмосфери та порядків на Запорізькій Січі. Без сумніву, він не міг зобразити козацтво лише з позитивної сторони, тому що твір втрачав би свою патріотичну спрямованість. Хоч автор все ж і подав характеристику особистих рис гетьмана Б.Хмельницького та полковника Богуна, козацької гідності, безстрашності, відданості, українців він зображує безкультурними та невдячними [2].

Твір також містить низку фактів про життя та устрій козаків, як позитивних так і не дуже. У IV розділі йдеться про те, що всі січовики мали свою роботу. Одні працювали у шинку, інші наймались у старостівські підряди чи були зайняті ремеслом. Запорожця описано як людину вмілу, яка за все бралась: чи будинок ставити, чи то шити сідло [5]. Автор відмічав, що на Січ йшли рішучі та сміливі люди, тверді у своїх переконаннях, оскільки „звідти ніхто не повертався”.

Дисципліна і порядок були також і у військових таборах. Основним керівним органом вважались загальні збори, участь у яких приймав кожен запорожець. Авторитет гетьмана також не підлягав будь-якому сумніву. Навіть під час відпочинку варто було лише сповістити про готовність до бою, одразу поставало дисципліноване військо. Варто зазначити, що і саму козацько-польську війну Г. Сенкевич назвав братовбивчою.

Відмітимо, що таке зображення січового козацтва у творі польського письменника Г. Сенкевича є більш позитивним і привабливим, аніж у відомій повісті українського/російського Миколи Гоголя «Тарас Бульба».

У романі можна побачити багато суперечливих моментів. Український читач на підсвідомому рівні розуміє, що таке сприйняття цього роману пояснюється саме світоглядними позиціями того часу: реалізму та

позитивізму, які примушували так сприймати текст, але аж ніяк не тим, наскільки точно і правдиво Г. Сенкевич зумів відтворити події минулого [5].

Але перш за все, при аналізі твору, варто враховувати особисту думку письменника та вплив середовища на його позицію. Без сумніву, Г.Сенкевич головною метою написання свого твору вбачав у пробудженні патріотизму та почуття самобутності у польського читача. Заради цього він і змальовував польську шляхту з усіма її чеснотами. Деякі дослідники намагаються дати відповідь на питання: чому образ українства постає не таким привабливим перед читачем? Чи є лише в цьому вина автора? Відповідь на це спробував дати польський історик Ольгерд Гурка [2].

На мою думку, автор не мав ніяких упереджень щодо українства. А вся проблема неточностей полягає в тому, що Г. Сенкевич використовував праці популярного на той час польського історика Людвіка Кубали, у дослідженнях якого було помічено багато неточностей та перекохань історичних фактів.

Тому немає підстав вважати, що образ запорожців та їх життя у даному романі є результатом упередженого ставлення, яке стало наслідком історичного протистояння української та польської нації.

Не слід забувати, що роман Г.Сенкевича „Вогнем та мечем” був і залишається яскравим явищем в літературному житті України та Польщі, а також не залишає байдужим і сучасного читача, досі лишається популярним. Аргументом цьому свідчить сучасна його екранізація. Він і зараз спонукає нас до роздумів над нашим минулим, вивчати його та робити висновки.

Джерела та література

1. Боплан Г.Л. Опис України; Меріме П. Українські козаки та їхні останні гетьмани; Богдан Хмельницький / Пер. з фр., приміт. та передм. Я.І. Кравця - Львів: Каменяр, 1990. – 301 с.
2. Васьків М. Світло і тіні Генріка Сенкевича: "Вогнем і мечем": антиукраїнський роман чи твір для "зміцнення сердець"? // День. - 2012. - № 229/230 (14-15 груд.). – С. 9
3. Горский И. Исторический роман Сенкевича.- М., 1966.

4. Радишевський Р. Література та історія в романі «Вогнем і мечем» Генрика Сенкевича//Філологічні дослідження
5. Сенкевич, Г. Огнем и мечом [Текст]: роман/ Г. Сенкевич. - Москва: Эйд-Ди-Лтд, 1994. - 736 с.
6. Чужа Т. Непольські джерела роману Генрика Сенкевича «Вогнем і мечем»//Філологічні дослідження// Українська полоністика. - 2007. - №3